

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ**

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему «Висвітлення російсько-української війни на радіо»

Виконала: студентка 4 курсу, групи 6.0619-1ж
спеціальності 061журналістика
освітньої програми «Журналістика»

Манько В. В.

Керівник: доц., к. філол. н. Усманова О. В.

Рецензент: проф., д. соц. ком. Ковпак В. А.

Запоріжжя 2023

ЗМІСТ

Реферат.....	3
Завдання.....	5
Вступ.....	7
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження на тему «Висвітлення російсько-української війни на радіо»	9
1.1. Робота журналістів у різні епохи війни.....	9
1.2. Принципи висвітлення війни у медіа.....	17
Розділ 2. Супровідна записка до творчого проєкту.....	23
2.1. Опис та обґрунтування творчого проєкту	23
2.2. Опис цільової аудиторії та особливостей просування продукту.....	28
2.3. Формально-змістові характеристики проєкту.....	29
2.4. Особливості оформлення проєкту.....	29
2.5. Технічні і програмні засоби.....	29
2.6. Зв'язок із творчим доробком (портфоліо).....	29
Висновки.....	34
Список використаної літератури.....	36
Додаток А. Список матеріалів портфоліо	38
Декларація академічної доброчесності.....	39
Abstract.....	40

РЕФЕРАТ

Тема кваліфікаційної роботи бакалавра: «Висвітлення російсько-української війни на радіо».

Обсяг основного тексту: 26 сторінок.

Кількість використаних джерел – 26.

Мета роботи – створити цикл інтерв'ю на радіо з військовими, які боронять нашу країну від дій агресора.

Для досягнення мети передбачено виконання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати науковий підхід до термінів «військовий» та воєнний;
- 2) дослідити історичні факти діяльності медіапрацівника у гарячі часи воєн;
- 3) визначити обмеження, вимоги та правила, яких має дотримуватися журналіст у процесі висвітлення військової тематики;
- 4) презентувати власний творчий доробок журналістських матеріалів: серія інтерв'ю для радіо з військовими, котрі боронять нашу країну від дій агресора.

Об'єкт дослідження – інтерв'ю на радіо як спосіб висвітлення російсько-української війни.

Предмет дослідження – права та вимоги, яких має дотримуватися журналіст у ході процесу висвітлення військових подій.

Формально-змістові характеристики проєкту. Творчий проєкт є циклом інформаційних радіопередач із використанням прийомів бесіди та інтерв'ю. Цикл передач складається з 3 матеріалів на військову тематику і за хронометражем від 7 до 33 хвилин. Проєкт використовує різноманітні методи збору інформації, такі як інтерв'ю з військовими та парамедиком, аналіз інформації про особу. Аудіальний продукт імплементований у жанрі радіоінтерв'ю. Реалізований проєкт покликаний привернути увагу громадськості до питання життя та побуту людей з фронту (військових та парамедика), котрі є безпосередніми учасниками сучасної російсько-української війни. Розмовляючи з людьми, котрі щодня бачать жорстокість війни на власні очі, втрачають

побратимів, здоров'я, але не віру в державу, перемогу та успіх у війні з агресором.

Ключові слова: військовий, війна, парамедик, перемога, радіо.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет журналістики
Кафедра журналістики
Рівень вищої освіти – бакалавр
Спеціальність 061 журналістика
Освітня програма «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Чернявська Л. В.

«12» грудня 2022 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Манько Владлені Вікторівні

1. Тема роботи – «Висвітлення російсько-української війни на радіо» (Russian-Ukrainian war reporting on the radio), керівник роботи – Усманова Олена Вікторівна, доц., к. філол. н., затвержені наказом ЗНУ від «30» грудня 2022 року №1903-с.
2. Строк подання студентом роботи – 9 червня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи – праці таких дослідників: В. Горбатенко, С. Горевалов, О. Гоян, Р. Гривинський, М. Маненті, Ю. Шаповал.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: 1) знайти і проаналізувати науково-методичну літературу, яка ґрунтується на дослідженнях теми висвітлення війни на радіо; 2) ідентифікація та застосування термінів «військовий» та «воєнний»; 3) визначити обмеження, вимоги та правила, яких має дотримуватися журналіст у процесі висвітлення військової тематики; 4) створити серію інтерв'ю для радіо з військовими, котрі боронять нашу країну від дій агресора.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Завдання видав (дата і підпис)	Завдання прийняв (підпис)
Вступ	Усманова О.В., доц.	21.12.2022	21.12.2022
1 розділ	Усманова О.В., доц.	01.03.2023	01.03.2023
2 розділ	Усманова О.В., доц.	22.04.2023	22.04.2023
Висновки і додатки	Усманова О.В., доц.	02.06.2023	02.06.2023

6. Дата видачі завдання – 03 грудня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Скласти графік виконання роботи, визначити мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження	29.11.2022	Виконано
2	Написати попередній варіант вступу і змісту. Дібрати наукову літературу, визначити емпіричні джерела.	21.12.2022	Виконано
3	Опрацювати літературу, написати теоретичну частину, оформити список літератури	10.01.2023	Виконано
4	Доробити творчий проект, скласти його опис та обґрунтування.	22.03.2023	Виконано
5	Сформувати список творчого доробку, написати всі інші підрозділи практичної частини.	03.05.2023	Виконано
6	Написати висновки і остаточний варіант вступу.	28.05.2023	Виконано
7	Оформити всі додатки.	05.06.2023	Виконано
8	Пройти рецензування. Здати роботу на нормоконтроль.	06.06.2023	Виконано
9	Виправити недоліки оформлення і здати роботу на кафедрі.	10.06.2023	Виконано

Студент _____ В. В. Манько

Керівник роботи _____ О. В. Усманова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ М. В. Чабаненко

ВСТУП

Актуальність роботи. Від перших годин війни українські та закордонні журналісти (різних ЗМК) патріотично та самовіддано докладали зусиль до висвітлення подій, які сколихнули нашу країну 24 лютого 2022 року. Їхня мужність, бажання показати кожен клаптик землі, який страждає від агресії ворога, переповісти історію тих, чиє життя стало іншим після відповідних подій.

Від самого початку повномасштабної війни українські та іноземні медіа стали ключовими джерелами інформації, які прагнули вгамувати інформаційну «спрагу» аудиторії, сприяли консолідації нації, (без перебільшення) на весь світ намагалися говорити від імені нації, що зазнала нечікуваної, варварської атаки неадекватного сусіда, допомагали військовим віднаходити ворога, підтримували бойовий дух: як на фронті, так і серед пересічних громадян.

Виконання цієї та іншої роботи постійно вимагає від працівників медіа сфери мати відповідну підготовку, долати перешкоди, які були незнайомі до цього моменту, говорити, писати та показувати речі, які викликають острах, жахіття та біль. Іншими словами висвітлення війни, бойових дій є, з однієї сторони, небажаною ситуацією, а з іншої, зважаючи на дух та завзяття багатьох медіа працівників, справжнім викликом.

Хоча війна в Україні триває вже майже 10 років, проте процес її висвітлення, показу реалій цього жаху, що привніс агресор, є досить комплексним та неоднозначним. До цього часу медіаспільнота не має єдиної «методички», яка формалізує стилістику, опції функціонування, правила поведінки журналістики у такі буремні часи. Проте, такі реалії характерні і для закордонних мас-медіа, що пояснюється комплексністю війни: небезпека загрози життя, технології, які постійно еволюціонують, методи до яких вдаються журналісти у процесі написання матеріалів про війну.

Метою роботи створення циклу інтерв'ю на радіо з військовими, які боронять нашу країну від дій агресора.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі *завдання*:

- проаналізувати науковий підхід до термінів «військовий» та воєнний;
- дослідити історичні факти діяльності медіапрацівника у гарячі часи воєн;
- визначити обмеження, вимоги та правила, яких має дотримуватися журналіст у процесі висвітлення військової тематики;
- презентувати власний творчий доробок журналістських матеріалів: серія інтерв'ю для радіо з військовими, котрі боронять нашу країну від дій агресора.

Об'єктом дослідження є інтерв'ю на радіо як спосіб висвітлення російсько-української війни.

Предмет дослідження є права та вимоги, яких має дотримуватися журналіст у ході процесів висвітлення військових подій.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Обсяг основної роботи – 29 сторінок. Список використаної літератури включає 26 найменувань (викладених на 2 сторінках).

РОЗДІЛ 1

ВІЙНА ТА МЕДІА: ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ПОДІЙ

1.1. Роботи журналістів у різні епохи війни

Сучасна світова спільнота переживає епоху різноманітних змін: економічних, політичних, соціальних та інших. На жаль, подібні новації та еволюції, час від часу, проходять за таким сценарієм, який потім веде до військових конфліктів. У зв'язку з перерозподілом різноманітних та диференційно-планових сфер впливу, регулярно ключовими факторами, які стоять на кону воєнних дій є чітко визначені фактори: територія, гроші й люди. Саме ці аспекти використовуються агресорами для розпалювання ворожнечі, абсурдними звинуваченням, безпідставним нападом на країну та початком військових дій. У безпосередньому процесі яких використовується не лише зброя, як фізичний інструмент, але й інші допоміжні засоби, які ефективно стримують ворога, завдають удару у відповідь.

На думку державного діяча В. Горбуліна «...зростаючий збройний потенціал Української держави сприяє підвищенню її міжнародного статусу, частково компенсуючи тимчасову економічну слабкість. Зазвичай потужна армія приваблює союзників, підсилює дипломатію, робить зовнішньополітичну пропаганду переконливішою» [3, с. 85]. Автор говорить про те, що наша військова міць, реноме армії, відповідно й держави, стають потужнішими, коли лунають правильні, влучні слова. В. Горбулін має на увазі роботу працівників засобів масової інформації мають, яким варто говорити про війну так гучно, щоб світ бачив еволюцію попередньо нікому невідомої армії, яка стає хедлайном усіх провідних медіа.

Перш ніж розглянути засади діяльності журналістів у період надзвичайних ситуацій, зокрема воєнного стану, варто розуміти сутність, контекст деяких значень.

Так, дослідник Ю. Костюк у одній зі статей аналізує дефініції «військовий» та «воєнний», з метою однозначного розуміння відмінностей між термінами.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» трактує поняття «воєнний» як такий, який «...стосується до війни, пов'язаний з нею» [1, с. 155]. Таке визначення говорить про те, що канал інформації (ЗМІ) варто розглядати та сприймати «воєнним» лише у тій ситуації, коли на території тієї держави, де воно функціонує, триває гаряча фаза бойових дій. Автор зауважує, що «Саме таку ситуацію маємо останні роки» [9, с. 33-34]. Окрім того він ставить запитання: «... але чи може медіа, що висвітлюють відповідні події, називати воєнними? І чи означає це те, що ЗМК, які існують не в період війни, треба називати військовими?» [9, с. 33-34].

На наш погляд, подібна дискусія у наукових колах є досить важливою, оскільки медіа працівникам варто розуміти «хто вони є ?» у таких непростих умовах, які повноваження та права мають, яким законам (юридичним, духовним) зобов'язані підпорядковуватися.

Дефініцію «військовий» розглядають як таку, що «...стосується війська, прийнятий, установлений у війську, в армії» [1, с. 145]. Тобто, обов'язковою умовою для діяльності такого медіа у державі є існування та функціонування збройних сил (армії), як самостійної інституційної одиниці, при цьому вони постійно взаємодіють між собою.

Ю. Костюк узагальнює, що «військовими» ідентифікують ті радіостанції: «...які регулярно висвітлюють військові питання, репрезентують суспільству процеси функціонування оборонного комплексу. Їх існування можливе в часи миру та в період війни, а мовлення безпосередньо присвячене висвітленню питань життєдіяльності Збройних сил, конкретних осіб, що формують порядок денний відповідного органу тощо» [9, с. 34].

Дослідник С. Горевалов також вивчав особливості роботи медіа, які торкаються військової тематики. Зокрема, аналізує їх функціональне покликання «...розраховані на забезпечення читачів, радіослухачів і телеглядачів інформацією, на створення необхідних умов для її осмислення та практичних дій на її основі» [4].

Варто зауважити, що вітчизняне військо знаходиться на утриманні українського бюджету, відповідно, про його діяльність громадяни мають дізнаватися саме через офіційні канали інформування. Однією із ознак висвітлення журналістами роботи такої інституції є публічність. «Ефективний зв'язок із суспільством формується на розумінні як військовими, так і мирними жителями ролі збройних сил. І щоб отримати суспільну підтримку, військові структури повинні розтлумачувати населенню, що вони роблять і чому це важливо» [8, с. 22].

Важливість інформування населення про діяльність відповідних органів у мирний час, необхідне не тільки для розуміння діяльності військової структури, яка утримується за рахунок податків, але й їх прозорістю. На випадок, коли державні органи не комунікуватимуть зі своїми громадянам тоді «...репортери знайдуть тих, хто буде говорити від імені військових, а тому вони не можуть ігнорувати ЗМІ» [8, с. 23].

Оскільки у війні беруть участь не лише збройні сили, а й інші правоохоронні структури держави, журналіст повинен бути підготовлений до такої роботи. Будь який медіа-фахівець, радіо зокрема, не може просто взяти камеру, мікрофон та вирушити на фронт: «Маючи справу з такими специфічними темами, як збройні сили та оборона, розвідувальні служби та національна безпека, журналісти в ідеалі повинні отримувати відповідні знання про предмет» [8, с. 21].

У свою чергу, «воєнна» журналістика – це та, що ефективно функціонує виключно у часи «гарячої» фази війни, акумулює свої дії на висвітленні ходу бойових дій, операцій «...а самі журналісти зазвичай є свідками або учасниками бойових подій. Військовий журналіст та воєнний – це може бути одна й та сама особа, яка до війни висвітлювала питання армії, а в період гарячої фази пішла на фронт і подає суспільству інформацію з передової, з окопів» [9, с. 33].

Загальновідомим є той факт, що діяльність журналіста ніколи не належала до безпечних сфер діяльності, вже не кажучи про воєнний період. На карті світу є країни, де медіа сприймають як суспільну перешкоду, та більше, ворогом нації.

Як наслідок, здійснюються напади на журналістів, залякування, акти погроз, арешти та інші дії, які направлені на перешкоджання діяльності засобів масової інформації. Не менш загрозливим для медіафахівця є його діяльність у часи «гарячої» фази війни.

Наголосимо на тому, що у такий період ставлення до журналістів, як і виконання їхньої роботи сприймається досить неоднозначно суспільством. Так, на сторінках столичного видання «Дзеркало тижня» ще в 2005 році вийшла стаття під заголовком «Як писати про війну? Замість рецензії на одну публікацію» [16]. Її автор, професор, доктор історичних наук Юрій Шаповал, намагається проаналізувати деякі історичні документи, які були видані радянською владою у ході Другої Світової війни.

Стаття починається зі слів: «Важка це справа – писати про війну. Хоч як пиши – нікому не догодиш. Праві скажуть, що ти недостатньо правий і спотворюєш історію, а ліві – що ти націоналіст і також спотворюєш історію. Тому багато моїх колег-істориків застосовують простий як граблі, але надійний засіб: у різних аудиторіях виступають по-різному, підлаштовуючись під тих, хто їх слухає, розставляючи відповідні акценти» [16].

Хоча ці рядки, у першу чергу він адресує своїм колегам – історикам, але ж те саме стосується і журналістів: писати про хід бойових дій, зізнання постраждалих, полонених свідчення тих, хто наочно споглядав терор агресора та інші випадки є досить складною справою.

Сьогодні, напевно, буде важко зрозуміти той факт, що в радянський період на Львівщині навчали кореспондентів військового спрямування. «То була дуже серйозна й потужна кафедра, створена за часів Радянського Союзу на теренах Львівщини, а конкретно – Львівського вищого військово-політичного училища в 1961 р., де готували спеціалістів для 29 країн світу. Цю кафедру відкрили в училищі з тієї причини, що військових журналістів ніхто доти не готував» [4].

У різні епохи, які характеризуються специфічними умовами розвитку, певним набором технологій, медіа для висвітлення ходу подій на полі бою, прагнуть використати те обладнання, яке існує, сприятиме їх ефективній роботі.

За той період майже десяти років, коли агресор веде різнопланову війну з нашою країною, один з її етапів отримав назву «Гібридна війна» [2]. А вже 24 лютого розпочався період, який отримав досить промовистий ідентифікатор – війна у прямому ефірі або он-лайн: «Україна є яскравим прикладом того, як інтернет і цифрові технології дозволяють ЗСУ боротися з ворогом, а населенню – допомагати їм у цьому» [17].

Не можемо не погодитися з такою думкою, оскільки з самого початку повноцінного вторгнення агресора на території нашої країни, значна кількість медіа (вітчизняних та закордонних), диференційованих соціальних мереж, масив мультимедійних даних від пересічних громадян та інших каналів інформації, почали масштабно, деталізовано висвітлювати кожен день боротьби з ворогом. Проте, подібна «відкритість» до ходу бойових дій стала доступною лише з розвитком технологій, появою глобалізаційної мережі Інтернет та імплементованістю аспектів її функціонування у роботу засобів масової інформації.

У XIX та XX століттях, коли медіа мали досить таки примітивне технічне оснащення (коли порівнювати із сучасними можливостями), їх діяльність характеризувалися меншою оперативністю, низькою динамікою подачі повідомлень. У більшості випадків це були художні та документальні матеріали, які доповнювалися інформаційними меседжами з фронту. На додаток зазначимо, що держави, які були учасниками воєнних дій, прагнули контролювати «слово», використовували журналістику більше як пропаганду: для виправдання власних агресорських дій, показу картинки лише зі зручного для них ракурсу, майже не зважаючи на об'єктивність та правдивість поданих повідомлень.

Зокрема, у період правління Францією Наполеона Бонапарта, штаб його армії «... в більшості його військових походів супроводжувала друкарня, для підтримання духу власних військ та різноманітних впливів на противника були створені газети «Кур'єр італійської армії», «Франція очима армії», «Журнал Бонапарта та добродішних людей», «Єгипетський кур'єр» [7, с. 57]. Така специфіка діяльності преси у ході висвітлення воєнних подій, була пов'язана зі

спроможністю оперативно та масштабно поширювати наративи агресора, які функціонували як виправдовування вторгнення і зміни ролі агресора: із ворога на важливого союзника (така діяльність також є характерною і для російської медійної діяльності).

Вперше про журналіста, як кореспондента на війні, який висвітлює хід подій на основі побаченого власними очима, пише Ф. Найтлі: «Військові кореспонденти з місією перевіряти свою інформацію у джерелі вперше з'явилися в середині дев'ятнадцятого століття і незабаром привернули увагу громадськості» [22, с. 20]. Також автор згадує про кореспондента Вільяма Рассела, який спочатку висвітлював події Кримської війни (1854-1855), а з часом громадянської війни в США для британського видання «The Times».

Зплином часу все більше журналістів намагалися потрапляти на війну, тому влада намагалася цензурувати діяльність журналістів, оскільки їх напрацювання не могли гарантувати «...успіх на полі бою чи підтримати моральний дух серед військ чи цивільних осіб» [24, с. 650].

За словами закордонного дослідника А. Мерсьєра, влади країн, які були задіяні у воєнних подіях, запроваджували цензуру щодо роботи журналістів, контролювали їх кореспонденції. «Під час Першої світової війни військові міністерства призначали чиновників до різних газет, щоб тримати звітність під суворим контролем. На місцях журналісти були віддалені від самих операцій..., їх робота піддавалася жорсткій цензурі» [24, с. 651].

Такі історіографічні дані свідчать, що журналістика та фахівці, що її обслуговують, регулярно намагалися перебувати в найгарячіших точках, щоб повідомити якомога більше інформації для людей. Очевидно, що наслідком такої діяльності ставало перешкоджання не тільки від політиків та уряду держави, яку вони репрезентували, але й полювання від супротивника чи ворога. «Професія журналіста є однією з найбільш ризикованих у світі. Ніхто особливо не замислюється, що стоїть за цими словами. І, насправді, ніхто особливо в це й не вірить. Усі думають – журналістика ризикована десь там, далеко» [13].

Окрім проблем з доступом до місця подій, подоланням бюрократичних перешкод, працівники медійної сфери, які опиняються у самій гушці подій, регулярно мають долати ще одну перешкоду. Ш. Шмікл у роботі «Як писати про війну» у преамбулі до основного тексту вказує, що однією із причин появи цього літературного продукту є досвід, який винесли журналісти, що висвітлювали події війни в Іраку (розпочалася двадцять років тому – у 2003-му році). Автор зазначає, що книгу варто сприймати як: «Рекомендації від досвідчених журналістів-ветеранів щодо подолання емоційних труднощів під час висвітлення війни» [26].

Одне із ключових питань, що є у центрі літературної дискусії – емоційні проблеми, що виникали в результаті діяльності фахівця, пов'язані зі специфікою його роботи в зоні бойових дій. Автор підручника підкреслює, що окрім засвоєння основних правил безпеки, раціонального використання захисного спорядження, які є неодмінними при виконанні небезпечного завдання, потрібно приділити достатньо уваги питанню боротьби журналіста зі стресом. «Варто попіклуватися про свій емоційний стан до того, як травма порушить вашу здатність ясно мислити і добре виконувати свою роботу. Ви будете схильні посилювати емоційність своїх матеріалів, бо саме цього очікують від журналістики» [26].

Ш. Шмікл наводить поради, що сприятимуть поліпшенню здорового стану журналіста, який пише на тему «війни», перебуває безпосередньо на місці гарячих подій. Зауважимо, що він наводить правила, яких сам намагався дотримуватися та радив колегам. Список порад складається з шести пунктів:

«1) Завжди дотримуйтеся заздалегідь складеного плану. Встановіть зв'язок з вашою редакцією, сім'єю та іншими журналістами.

2) Якщо замінюєте кореспондентів у зоні бойових дій або до них долучаєтесь, намагайтеся отримати якнайбільше порад від колег.

3) Журналістів, які мають військову підготовку, часто сприймають за своїх. Тому завжди потрібно дотримуватися професійної дистанції від військ.

4) Спіть, харчуйтеся якнайкраще, за можливості робіть вправи. Якщо не можете поговорити з тим, кому довіряєте, просто запишіть свої відчуття.

5) Дозвольте собі нормальні людські реакції. Ви хоробрий журналіст, але й людина з глибинними емоціями, які можуть потім заважати роботі.

6) Варто занепокоїтись, коли безсонні ночі, провали пам'яті керують щоденними емоціями, і не можете їх позбутися. Таке може статися після пережитого травматичного досвіду – наприклад, бомбардування» [26].

З кожним розвитком інформаційних технологій, медіа фахівці отримують більше можливостей для максимального відображення реалій війни. Проте варто відзначити, що і рівень загрози їхньому життю також зростає. Говорячи про негативні наслідки для журналістів у 2022-му році, поважна агенція «Репортери без кордонів» досить промовисту статистику: «Рекордна загальна кількість журналістів у всьому світі наразі затримана в 533, відповідно до щорічного огляду насильства та жорстокого поводження з журналістами, опублікованого Репортерами без кордонів (RSF). Цього року кількість загиблих знову зросла – до 57, 65 журналістів у заручниках, а 49 вважаються зниклими безвісти» [24].

У звіті говориться, що причинами зникнення, загибелі журналістів є їх професійна діяльність, яку не толерують керівники певних політичних режимів та прагнення працівника медіа дати відповіді на запитання зі сфер життя, що турбують суспільство, проте є зовсім незручними для урядів, очільників держав.

Доречно буде звернути увагу на ще одну причин про яку згадують «Репортери» у своєму звіті: «Загалом 57 поплалися життям за своє зобов'язання повідомляти новини у 2022 році – це на 18,8% більше, ніж у 2021 році, після дворічного періоду відносного спокою та історично низьких показників. Війна, яка почалася в Україні 24 лютого 2022 року, є однією з причин такого підйому. За перші шість місяців війни загинули вісім журналістів» [24].

Обставини війни, на жаль, призвели до зростання кількості загиблих медіа фахівців, травмованих та ушкоджених, які незважаючи на всю небезпеку, залишили зручні студії, одягли відповідну амуніцію (бронежилет, каску, ідентифікатор приналежності до відповідної професії) та безупинно

намагаються інформувати світову та українську спільноту про хід подій. Війна як і Covid-19 становлять масову загрозу для суспільства, змушують ЗМІ реагувати на відповідний фактор (інколи з грифом «неочікуваності»).

1.2. Принципи висвітлення війни у медіа

Однією із особливостей функціонування журналістики є її поліфункціональність, актуальність якої стає показовою у часи висвітлення воєнної тематики. Організація Об'єднаних Націй, вважає, що канали інформації мають перед аудиторією певні (неписані) зобов'язання: долати інформаційну спрагу, створювати умови продукування відроди серед слухачів, бути психологом та не залишити слухача на одинці, давати надію, впевненість у «завтрашньому» дні, говорити відверто.

У такий період їх надважливою місією є надання аудиторії оперативних інформаційних послуг, журналістика стає ефективним каналом зв'язку між громадянами і відповідальними структурами. Нагальним вектором професійної діяльності у такий період є моральна, психологічна підтримка верств населення, які того потребують. Варто розуміти, що, зважаючи на обставини, робота журналістів та медіа у подібний період зазнає певних змін, обмежень, породжує провокаційні ситуації, які накладають свій відбиток на робочий процес фахівців. Про функціонування ЗМІ у непрості часи один із очільників сказав: «Коли світ перевернувся з гори до низу, комунікація має таке ж саме визначальне значення, як і їжа, вода, укриття та медикаменти» [20].

Дослідник В. Миронченко описує специфіку діяльності аудіального мовника у складні, буремні часи Другої світової війни: «Радіопрацівники локальних станцій, не дивлячись на всю складність умов, екстремальність під час виходу в ефір, намагалися докласти зусиль з ціллю генерування психологічної підтримки народу у ці часи, надання жителям регіонів і фронтовикам важливої з усіх боків інформації. Для захисників Києва, Одеси, а згодом і Севастополя, для населення України вісті з цих міст були важливими як ніколи. Вони сповнювали

надією, вірою в перемогу, піднімали настрій, кликали на боротьбу з ворогом» [10, с. 400].

Висвітлюючи таку непросту тематику, тим не менш журналістові варто завжди дотримуватися тих правил, канонів, які існують. На думку закордонного вченого К. Еїлдерса «...вирішальну роль в оцінці висвітлення війни відіграють стандарти, яким ЗМІ мають відповідати. Які насправді невід'ємні функції військового висвітлення? Які стандарти слід встановити для якісного висвітлення в ЗМІ» [19, с. 647].

Хоча наша країна перебуває у стадії «гарячої» війни з агресором вже майже 10 років, проте медіа спільнота до цього часу не виробила чітких стандартів та правил, які для вітчизняних медіа працівників будуть «дороговказом» у висвітленні відповідної тематики.

Так, у 2016-му році «Детектор медіа» провело актуальне опитування серед практиків, на предмет ролі журналістів у процесі висвітлення конфлікту, а також професійних орієнтирів, яких вони прагнуть. У початковому положенні «Результати дослідження» структура подає такі висновки: «Інтерв'ю з журналістами та обговорення в форматі фокус-групи показали відсутність єдиного, домінантного підходу до висвітлення конфлікту й тем, дотичних до конфлікту. Натомість можна спостерігати значний плюралізм у підходах, професійних орієнтирах та високий рівень непевності щодо «...правильного» висвітлення тем, пов'язаних із конфліктом, серед журналістів. ... українська спільнота досі не виробила універсальних правил та настанов, триває пошук професійних орієнтирів у журналістському середовищі. Крім того, такий редакційний плюралізм показує відсутність координованої державної цензури медіа в умовах війни» [12, с. 3].

Одним із факторів, який впливає на невизначеність журналістів щодо аспектів висвітлення тем, дотичних до війни, є обмеженість відповідних інституціоналізованих засад у медіа. Опитувані говорили про відсутність затверджених редакційних положень, які б визначали дирекцію роботи фахівця з відповідної тематики. Як результат, аналітики «Детектору» подають відповідне

комуніке дослідження «...розуміння професійних стандартів у більшості українських медіа (крім тих ЗМІ, що чітко декларують дотримання західних стандартів журналістики) віддане на розсуд самих журналістів. Особливо це стосується регіональних медіа. Тому журналісти загалом більш схильні керуватися власними поглядами / досвідом, аніж усталеними редакційними практиками та стандартами» [12, с. 6-7].

Очевидним, є те, що висвітлюючи непрості події, професіонал повинен надавати суспільству достовірні повідомлення, які при цьому мають бути декодованими, тобто доступними. Медіа варто регулярно пояснювати аудиторії хід подій, давати їм оцінку, аби споживачі інформації мали цілісну картинку, могли кон'юктурно зорієнтуватися до змін. Професор О. Гоян пише про специфіку роботи однієї зі станцій: «Радіостанція імені Тараса Шеченка по кілька годин на добу подавала фронтову хроніку, зверталася до партизан і евакуйованих українських громадян зі спеціальними програмами, розповідала про події за кордоном» [5, с. 46].

Згадуючи про риторику В. Горбуліна [3], яка мовить про те, що війна стане надбанням суспільства, лише після того, як про неї почнуть голосно говорити ЗМІ. Саме це і є одним із критеріїв показ «гарячих» подій журналістами: привернути увагу суспільства до війни.

Висвітлюючи війну у процесі її буття, журналіст не може уникати наміру віднаходження точок примирення, наближення війни до завершення та встановлення миру. На думку К. Еїлдерса «Питання про те, чи повинні ЗМІ активно виступати за мир чи діяти як нейтральний хронікер подій, тим важче відповісти, оскільки дві універсальні цінності часто взаємно несумісні. Що стосується останньої війни в Іраку, то такими цінностями були, наприклад, права людини та мир. Журналістський образ себе – навіть військових кореспондентів – більше орієнтований на модель нейтрального посередника, ніж на прихильника мирної журналістики» [19]

У Декларації ЮНЕСКО 1978 року про роль медіа вказано: «Зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, просування прав людини та протидія

расизму, апартеїду та підбурюванню до війни вимагають вільного потоку та ширшого та краще збалансованого поширення інформації. У цьому провідний внесок мають ЗМІ. Цей внесок буде ефективнішим у тій мірі, в якій інформація відображатиме різні аспекти теми, що розглядається» [21, с. 214]. Зробивши такий внесок, здається, що головне завдання ЗМІ у воєнний час – представляти та оприлюднювати всі точки зору. Ця проста вимога сама по собі створює реальний виклик в умовах війни.

Н. Стебліна у своїй науковій розвідці підтверджує думку, що: «Межа між патріотизмом та об'єктивністю стає невиразною, тож журналісти практикують «патріотичну журналістику» або використовують «національний етос», незважаючи на глобалізаційні процеси та наявність міжнародної аудиторії, зокрема в мережі» [14].

Окремим аспектом роботи журналіста у часи війни є його підготовка (інформаційна, психологічна, фізична), яка здійснюється ще до моменту відрядження в точку бойових дій. Працівник зобов'язаний володіти базисними навиками військової справи: опанувати тренінги з правил техніки безпеки, вміти надавати первинну медичну допомогу.

Також журналіст має пам'ятати й про обмеження, які існують і згідно норм міжнародного права «...кореспонденту не бажано брати до рук зброю та робити фото у такому вигляді, оскільки подібний фактаж може стати причиною судового слідства чи неприязні з боку того чи іншого військового підрозділу, діяльність яких він висвітлює» [8, с. 24].

Дискутуючи про специфіку роботи журналіста (а зважаючи на соціальні мережі, де певний контент публікується не лише медіа фахівцями) при висвітленні воєнної тематики, варто пам'ятати про законодавчу норму подачі певних повідомлень. «Не вся інформація може бути вільна запитана та використана. Адже є й інформація з обмеженим доступом – таємна, конфіденційна, службова. В час дії воєнного стану особливо важливо дотримуватись «букви закону» і не публікувати тих даних, які можуть прямо чи опосередковано зашкодити безпеці держави та її громадян. Але законодавство

про доступ до публічної інформації, яке і визначає ці види інформації з обмеженим доступом, не змінювалось з моменту початку повномасштабного вторгнення, тому якщо ви працювали з інформацією – підходи, обмеження та покарання залишились тими ж, що й раніше» [15].

Не менш важливим елементом професійної діяльності у часи висвітлення війни є стерильність медіапростору, якого в часи гібридної війни, постійних інформаційних вкидів дуже важко уникати. Фахівець зобов'язаний верифікувати повідомлення, перевіряти джерела, уникаючи чергових «розіп'ятих хлопчиків».

До загальновідомих умов роботи журналіста в часи війни є зміна локацій, інколи покидання власних студій, редакцій, уникаючи окупації, проте продовжуючи інформувати аудиторію. В. Миронченко наводить приклад, як працювали деякі станції у часи Другої Світової війни: «Після демонтажу потужної київської радіостанції РВ-47 і виведення її до Челябінська інформаційне мовлення з Києва доповнюють передачі редакції фронтового радіомовлення з Броварів. Перед мікрофоном зачитувались зарисовки, оперативні кореспонденції з місць боїв, у кожній передачі виступав хтось із письменників» [10, с. 400].

Прагнучи до об'єктивності, нам варто звернути увагу на те, що подібного професійного консенсусу не існує і серед закордонних журналістів. Відомо, що кожне медіа переслідує одну й ту саму мету: показати війну максимально реально, доступно для реципієнта й інше. Та реалізують вони таку ціль, працюючи під диференційними кутами та акцентами, переслідуючи різні завдання.

М. Маненті на самому початку статті «Осмищення висвітлення війни в Україні західними ЗМІ» пише про специфіку опису та подачі ходу бойових дій на території нашої країни провідними закордонними, світовими медіа. «У ході висвітлення подій головними міжнародними ЗМІ, спостерігається одна й та ж сама картина, яка свідчить про те, що українські громадяни заслуговують більше співчуття, ніж жертви інших військових конфліктів за межами західного світу» [23].

Дж. Закарія пропонує власний перелік факторів, що чітко засвідчують кут (ракурс), під яким закордонні медіа висвітлюватимуть російсько-українську війну: «Зміна порядку після Другої світової війни, катастрофічна гуманітарна криза та жахлива перспектива того, що НАТО і США можуть бути втягнуті в нетрадиційну війну з Росією, є одними з причин широкого висвітлення війни в Україні в ЗМІ» [18]. На думку журналістки для оптимізації ефективної роботи фахівців у процесі висвітлення воєнних подій, не останню роль відграють фактори доступу для журналіста до місця бойових дій та роль незалежних місцевих ЗМІ під час «гарячої» фази.

На завершення варто сказати про власне роботу журналіста на фронті. Фахівець аудіального мовника має бути свідомим того, що висвітлення військової тематики вимагає від нього концентрації та пильності в геолокації, термінах, новинах. Працівнику медіа не варто «світити» жодне обличчя, видавати координати, тим паче розголошувати важливу інформацію: конфіденційну або секретну. Військовим, також варто пам'ятати, що медіа фахівець на фронті – це частина його роботи, обов'язок «звітності» перед суспільством.

Чим масштабніша подія, більше уваги людей вона охоплює, тим значнішою є роль роботи журналіста, вивіреним підхід, дотримання норм та стандартів, яких потребує ситуація. Війна, в якій живе наша країна, є постійно у фокусі уваги вітчизняної та закордонної медіаспільноти. Проте вивсвітлення бойових дій, переповідання історій тих, хто постраждав є непростим завданням навіть для досвідченого фахівця. Пишучи на тему війни, журналістові варто пам'ятати про ціну кожного слова, завдання які стоять перед ним. Не варто нехтувати працівникам і питанням особистісної безпеки: як фізичної, так і ментальної.

РОЗДІЛ 2

СУПРОВІДНА ЗАПИСКА ДО ТВОРЧОГО ПРОЄКТУ

2.1. Опис та обґрунтування творчого проєкту

Творчим проєктом до нашої кваліфікаційної роботи стала серія інтерв'ю з діючими військовими: жінкою та чоловіками. Матеріали були випущені у ефір радіо «Юніверс» проєкту «Неумовно». Всі вони були розміщені на онлайн платформі Soundcloud відповідного проєкту, де є у вільному доступі та можна прослухати.

Продукт створений у формі 3 аудіальних матеріалів (кожен записаний у жанрі радіо інтерв'ю), які були сплановані та стосуються досить актуальної теми нашого сьогодення – життя та побут людей з фронту (військових, парамедиків), котрі є безпосередніми учасниками сучасної російсько-української війни.

Радіо проєкт «Неумовно» функціонує у рамках грантової програми «EU-Indy» – «Європейські медійні стандарти і цінності незалежної журналістики в еру постправди». Окрім випусків за моїм авторством, на платформі розміщений контент інших авторів, котрий присвячений різним аспектам нашого життя під час війни.

Перше інтерв'ю про яке варто згадати було нами записано з Дмитром Корбаном, бійцем 3 окремої штурмової бригади, одним із організаторів об'єднання «Національні дружини» та націоналістичної організації «Centuria». Варто відзначити, що програма була розроблена та записана дистанційно, оскільки співрозмовник на той момент перебував на фронті (Донецький напрям), а попередньо був учасником бойових дій у столиці та на Херсонщині.

Зазначимо, що отримані нами відповіді є більше ніж записані слова, оскільки вони були записані бійцем «під кулями», після безсонних та голосних ночей. Для нас багато значить, що у ті моменти, коли воїн міг відпочити після виснаженого бою, він надав перевагу нашій розмові. У ході підготовки до цього інтерв'ю, ми зробили акцент на таких аспектах:

- а) націоналістична підготовка та усвідомленість себе в сучасному вітчизняному суспільстві;
- б) як герой потрапив на фронт;
- в) як та де зустрів повномасштабну війну, інформація про бої та поранення;
- г) про полон, обмін та втрачених назавжди побратимів;
- г) відчай на війні та підтримка;
- д) потреби на фронті;
- е) питання мови, планів після перемоги та як має виглядати наша держава по завершенні війни.

Дмитро розповів нам, що на шлях його патріотичного становлення вплинули фактори освіти, цікавість історією держави, спілкування з патріотично налаштованою молоддю, котра була сформована як одна «велика родина». У ході бесіди поділився враженнями про пам'ять від 24 лютого 2022 року, перебіг військових подій, як в одному з боїв (під столицею) отримав поранення у боях під Мощуном.

Записуючи цю частину, хочу поділитися враженнями від того, як сприймалося прослуховування відповідної інформації. Солдат говорив досить спокійно, без жодного жалю до себе, ще й розповів історію як рятував побратима, котрий отримав ураження легенів.

Розповідаючи цю історію, Дмитро не залишив аудиторії шансу на ніяку іншу реакцію, окрім гордості за знайомство та можливість спілкуватися з таким мужнім та віданим Україні військовослужбовцем. Усвідомлювала, уважно слухаючи його розповідь, що мій спокій, домашній затишок, можливість перебувати в Україні, наявні саме завдяки героїзму Дмитра Корбана та подібних до нього людей.

Військовий поділився своїми спостереженнями того, що побачив у столиці після вигнання з території солдат агресора, як був шокований від руїн, що вони залишили по собі, чимала кількість людей, життя яких різко змінилося (в негативну сторону) після приходу «асвабідітелів». Саме ці фактори, за словами Дмитра, ставали тригерами, котрі породжували лють та ненависть до ворога, а

повага до солдата супротивника замінювалася на вбивчі бажання після побаченого.

Досить сентиментальним моментом нашого інтерв'ю були його спогади про втрачених побратимів, сум за полоненими, бажання їх незабаром зустріти. Зауважимо, що у ці хвилини інтерв'ю, голос героя лунав дещо «приглушено» та звучить сентиментально-філософськи, інколи навіть безпорадно, особливо коли мова ведеться про нездатність впливу на динаміку процесу обміну полоненими, бійців «Азову» зокрема.

Вважаємо, що всі поставлені цілі та інформацію, котру хотіли отримати від співбесідника під час інтерв'ю ми досягли. Подібні розмови з військовими є досить корисними, ефективними у ході патріотичного виховання молоді, розбудови нації, де вдячність є одним із пріоритетів, з чіткими та сталими цінностями.

Наступним героєм нашого аудіального інтерв'ю був доброволець окремого штурмового батальйону «Айдар» з позивним Осман, котрий, перебуваючи на фронті у ролі снайпера, докладає максимум зусиль для наближення нашої перемоги у цій війні. Перед початком радіобесіди з військовим, котра була однією із частин серії рубрик проекту «Неумовно», нам було відомо лише те, що він є досить юним бійцем, з патріотичною налаштованістю, як і попередній співбесідник.

Працюючи над концепцією випуску, визначили, що важливою інформацією, яку нам варто буде обговорити будуть такі елементи:

- а) життя до повномасштабного вторгнення;
- б) як зустрів війну та при яких умовах доєднався до лав військових нашої держави;
- в) які треба мати якості аби стати снайпером;
- г) ставлення військових до «диванних авторитетів»;
- г) бачення України після перемоги та ставлення військовослужбовців до людей «в тилу».

Співбесідника знайшли досить випадково, через соціальні мережі, який до того ж виявився студентом нашого університету. Він досить радо пішов на контакт та погодився на інтерв'ю. Нагадаю, що через обставини, воно було записане дистанційно, оскільки військовий перебував на той момент на передовій. Нам було досить легко ставити запитання, співрозмовник надавав зрозумілі, чіткі відповіді. Його голос, який хоча й лунав спокійно, проте випромінював впевненість, стабільність та надію.

На наш погляд нам вдалося провести вдале інтерв'ю, оскільки щирість, компетентність та патріотичність «героя» досить органічно вписалися в концепт програм, серію яких нами було проведено.

І останній випуск нами був записаний з Оленою, котра сьогодні працює військовим парамедиком та є інспекторкою патронатної служби полку «Азов».

На початку програми ми проанонсували основні теми, які планували обговорити з нашою співбесідницею:

а) руйнування гендерних стереотипів у лавах збройних сил, армії та інших силових структурах;

б) про ефективність жінок на війні та забезпечення відповідних потреб на «передовій»;

в) їх впливовість та відчуття від побаченого, пережитого на фронті у цій війні.

Варто відзначити, що себе Олена у першу чергу визначає як «...небайдужа особистість, котра відчуває відповідальність перед своїми бійцями та країною».

Вона розповіла нам про те як проходить для неї кожен день, котрий сповнений телефонними контактами зі слідчими органами, якщо є певні збіги в ДНК-тесті, ідентифіковані загиблі за фото чи навіть татуюваннями на тілі. Слухати таку інформацію було досить таки непросто, відразу уявляла себе на місці героїні, а музичний фон, який ми «поклали» на її слова, демонстрував наскільки важливу, надскладну (в емоційному аспекті) інформацію ми обговорюємо.

До кола обов'язків, котрі вона виконує майже щоденно, входить контактування з рідними та близькими загиблих, визначення місця і дати поховання полеглої особи. Олена чітко пояснила, що основним завданням патронатної служби полку «Азов» є мінімізація травмованості родичів від відповідної ситуації (полон, загибель солдата, лікування чи реабілітація) та турбота стосовно усіх організаційних моментів, яка покладається саме на її службу.

Серед усіх запланованих нами запитань, ми поставили співбесідниці й таке:

— Як з цим ладнаєте у психологічному плані, оскільки що робота військового, що в патронатній службі є складною?

Варто відзначити, що відповідь, яку отримали нас шокувала та дещо збентежила:

— Не можу сказати, що вона мене сильно травмує чи шокує... Собі чітко визначила, що мені не може бути страшно чи важко. Я в ці моменти перемикаюся та просто говорю собі «Це просто треба зробити».

Такі слова вартують багато чого. Саме задля таких людей ми розроблювали цю програму, формували питання та шукали цих героїв, оскільки все сказане ними (як і замовчуване), дає нам право пишатися своїми співгромадянами.

Говорячи про гендерні стереотипи на «передовій», інформація про які інколи виникає в медіа та на обговоренні у суспільства, ми отримали таку реакцію:

— У нас на війні чітко: тут не має статі, а жіноча емоційність тут не доречна. Розумію, що моя психологія слабша за деяких чоловіків, але намагаюся це «вимикати».

Отже, ми отримали відповідь на одне з питань, що було у фокусі нашої уваги. Говорячи про ефективність на війні, забезпеченість необхідним, Олена відзначила, що у своєму підрозділі проблем з цим не мала, хоча не виключає, що вона є нагальною у загальному розрізі картини.

Співбесідниця також розповіла про одяг для військових, що перебувають на фронті, пригадала свій перший бойовий виїзд, про той момент у війні, коли вона (для неї особисто) поділилася на «до» та «після», про епізод, який розчулив: везуть пораненого бійця, а він співає гімн нашої держави, про дозвілля та власну мотивацію у житті.

На наш погляд, аналізоване нами інтерв'ю також було вдалим, адже Олена давала щиро відповіді на всі запитання, що нас цікавили, демонструвала емоції та повагу.

2.2. Опис цільової аудиторії та особливостей просування продукту

Розроблені та випущена в ефір нами серія інтерв'ю (на етапі планування продукту) були розраховані на різнопланову аудиторію. Оскільки у значній кількості українських (і не лише) родин хтось перебуває на фронті, на нашу думку, віковий ценз потенційної слухачької аудиторії є різноплановим: від школярів до дорослих.

Якщо вести мову про соціальний статус можливого реципієнта цього аудіопродукту, то можемо сказати, що окрім цивільних громадян (школярів, працівників, студентів, домогосподарок та навіть пенсіонерів), такі програми мають користуватися попитом і серед власне військових, волонтерів та медичних працівників.

По-перше, таке заочне знайомство дозволить налагодити контакти між ними (напр. коли волонтер отримає запит на збір з певної частини, а він слухав наше інтерв'ю з військовим з відповідного підрозділу чи парамедиком, то їм буде легше знайти спільну мову).

Відповідні записи були розіслані героям випуску, а ймовірність того, що вони поділилися цим аудіопродуктом з колегами та побратимами є досить значною.

Певна частка створеного нами радіоматеріалу буде розміщена на сторінках соціальних платформ (зокрема Instagram, Telegram). Коментарі, які залишатимуть споживачі контенту, дозволять нам краще зрозуміти рівень

зацікавленості аудиторії відповідної платформи тематикою російсько-української війни, зокрема у питаннях життя військових, парамедиків та інших на фронті.

2.3. Формально-змістові характеристики проєкту

Як нами вже було згадано вище, створений нами радіопродукт був розміщений на платформі «Soundcloud», куди ми завантажили відповідний контент. У ході процесу оформлення, нами було додано логотип «EU-Indy», текст-опис запропонованого матеріалу.

2.4. Особливості оформлення проєкту

Для візуального обрамлення матеріалів нашого радіопроекту було використано логотип «EU-Indy», яка містить патріотичні кольори: жовтий та блакитний, що вичерпно знаменує про що мовиться в ефірі програми, випромінює дух націоналістичного єднання (як на рівні держави, так і європейського материка).

2.5. Технічні і програмні засоби

Як вже нами згадувалося попередньо, розмови зі співбесідниками були записані дистанційно і за допомогою мобільного гаджету. Для запису була використана програма «Диктофон», котра функціонує на платформі IOS.

Окрім того була використана стрімінгова платформа Soundcloud, як майданчик для розміщення створеного аудіо контенту.

2.6. Зв'язок із творчим доробком (портфоліо)

Обрані та аналізовані для творчого проєкту матеріали є приблизно четвертою частиною нашого творчого доробку, який був створений у період за чотири роки навчання на факультеті. Решту контенту складають матеріали, що були розроблені та розміщені на сторінках медіа Запорізького національного університету (їх значна кількість можна знайти на веб-сторінці молодіжного

інтернет радіо «Universe»). Основний тематичний напрям створених нами матеріалів – культурне життя, певні аспекти соціального побуту людей, тварин.

Прем'єрний матеріал, датований травнем 2020 року був присвячений тематиці прийдешньої літньої пори того року. Нагадаємо, що цей період був знаменний пандемією коронавірусу, котра вже наповну лютувала у Європі та світі. Як наслідок, суспільство зіткнулося з питанням обмежень у аспекті певних прав і свобод (людей та тварин), заборони на сервіси, котрі до того були у вільному доступі, тощо.

Проте, на території нашої країни вона не набула ще таких масштабів, котрі обмежували людський побут, а тому й матеріал розповідав про доступні плани, які зможе реалізувати молода людина на той час. У цьому матеріалі я намагалася запропонувати власний погляд щодо опцій літнього часу, підкреслила варіант, котрий стане пріоритетним для неї.

Жанр матеріалу – замітка.

Наступні два матеріали за моїм авторством були створені під час наступної літньої практики та розміщені на веб-сторінці пресслужби університету. Варто звернути увагу, що за жанром це вже були інформаційний звіт та репортаж. У «першому» випадку, журналістський матеріал був присвячений вебінару, у якому брали участь представники Запорізького національного університету. Звіт складався з інформації про час та місце онлайн зустрічі, подавалися деталі про учасників події, предмет обговорення, цитування експертів, компетентних осіб. Створення такого матеріалу за жанром було прем'єрним, тому його оформлення та написання викликало деякі труднощі: виокремлення важливого зі всього сказаного, грамотне створення фінального блоку тексту.

Репортаж, що був розміщений на сторінці університету, був датований від 11.06.2021 року. Текст був присвячений відвідуванню заходу, що був організований біологічним факультетом та стосувався питання навчальної практики, що розпочалася. Особисто була присутня на відповідній події, що й вимагає жанр репортажу, де й вдалося зібрати необхідну для матеріалу інформацію. Опитала деяких учасників цієї зустрічі, що й було подано у формі

декількох цитат присутніх. Наостанок, підбили підсумки заходу, визначили результати, котрі вже були досягнуті.

Ця практика, як вже мною було описано, дозволила збирати інформацію, перебуваючи безпосередньо на місці події (чи будучи в ролі аудиторії). Така діяльність та поради керівника від медіа дозволили мені краще розуміти функціонування відповідних інформаційних жанрів, особисто спробувати себе у їх створенні. Додамо, що коли перебуваєш у ролі автора відповідних журналістських текстів, то ключовими завданнями, які стоять перед фахівцем, на наш погляд є:

а) виокремлення серед масиву інформації основного меседжу, який варто подати аудиторії;

б) оперативно опрацювати отриманий матеріал, спробувати мати у голові формулу тексту ще до того як сісти за його написання;

в) не відкладати створення матеріалу такого жанру, а робити це оперативно, відразу по завершенню події.

Наступним «відкриттям» у створенні журналістського продукту, став матеріал під назвою «Безпритульні тварини – проблема всіх і кожного», опублікований на інтернет-сторінці «Universe». Характерною особливістю його є те, що він був спланований та реалізований у співавторстві з іншими студентами, котрі, як і я, перебували на практиці у відповідному медіа. Тема, яка нами була обрана, була актуальною, за визначенням групи авторів «... навіть, трансформувалось у проблематику». Хочу сказати, що незважаючи на комплексність створеного тексту, нам працювалося разом досить легко та цікаво.

Матеріал був створений у жанрі аналітичної статті, де ми намагалися описати проблему, подати способи її вирішення (наводячи приклади «опанування» проблеми в інших містах). Працюючи у співавторстві, одним із ключових завдань є чітке визначення проблеми (питання) тексту, розподілення повноважень чи завдань між кожним учасником процесу, чітке визначення термінів та за можливості їх дотримання. Саме ці елементи та їх реалізація

дозволили нам створити цікавий продукт, який був й інформаційно корисним, й візуально естетичним.

Всі інші матеріали були створені мною вже під час повномасштабного вторгнення агресора, що й аргументує створений нами контент. У період літньої практики 2022 року, написано аналітичні матеріали-огляди та статтю на тему «Що я зроблю одразу після перемоги України».

Працюючи над текстом про добірку книг, які рекомендовано до прочитання, ми намагалися уникнути теми воєнного часу, ніби писали у часи мирні. Проте, відповідна художня пропозиція є доречною і у ті непрості часи, які на разі переживаємо. Перелік з 10 книг склався на основі власне прочитаної літератури, до кожної книжки був поданий опис (рецензія).

Що стосується тексту «Пісні вільної країни. Топ-10 пісень, що стали популярними під час війни», то вже у назві вичерпно актуалізується принцип відбору пісень. Власне рейтинг був заснований на основі тієї статистики (кількість переглядів, прослуховування) на сервісі Youtube. Я намагалася подати уривок тексту кожної з відібраних пісень, навести слова авторів, котрі описують як створювався відповідний «хіт».

Матеріал «Що я зроблю одразу після перемоги України», був датований 20.06.2022 року та побудований на опитуванні молоді: ким були, чим займалися до повномасштабної війни та які плани мають по її завершенню. Основною ціллю такого матеріалу було виявлення настроїв серед аудиторії, що була нами опитана, з'ясування їх планів та перспектив, адже думки про майбутнє, розробка планів мають допомогти людям легше переживати часи цієї жорстокої війни.

Осіною практику того ж року, також було розпочато з матеріалу опитування на актуальну на той час тему блекауту та як люди ладнають у своєму житті з відповідним викликом. Інформація зібрана в результаті опитування та її публікування можуть сприйматися читачами як порада для способів проведення часу, коли вимикають світло. Саме такою мною була поставлена ціль на етапі обговорення та планування відповідного журналістського матеріалу.

Останній мій матеріал був опублікований 28.11.2022 року під заголовком «Фільми війни: українські фільми, які вийдуть в найближчий час». Це анонс-огляд кінострічок, котрі вийшли або мали вийти у прокат. Ключовим та об'єднуючим елементом цього відеопродукту є те, що вони мають вітчизняну тематику, описують події різних періодів та епох, людські долі та історії, які змінювалися, мали трагічне забарвлення, коли «приходила» війна. Серед запропонованих стрічок є ті, до яких мають відношення (режисер чи автор) відомі вітчизняні культурні діячі: Андрій Кузьменко «Скрябін», Ахтем Сеітаблаєв, Олег Сенцов та інші.

Таким чином хочу сказати, що ці практики за чотири роки навчання дозволили мені:

- 1) краще розуміти журналістику та принципи її функціонування;
- 2) попрацювати у різних жанрах медіа;
- 3) отримати навички та знання;
- 4) поглянути на професію не лише як реципієнт контенту, але як і особа, яка його створює.

Авжеж, подібний досвід є досить цінним та важливим для студента, оскільки допомагає розкрити свій потенціал, усвідомити власний рівень, визначити пріоритети та напрями у яких можна досягнути професійного успіху.

ВИСНОВКИ

Від самого початку російсько-української війни (чи то етапу часткового захоплення територій, чи повномасштабного вторгнення), вітчизняні та закордонні ЗМІ прагнули до надання ексклюзивної інформації, демонструючи жахіття діяльності окупантів тим, хто поділяє людські та гуманістичні цінності. Інколи, у гонитві за оперативністю передачі факту, журналісти нехтували правилами безпеки: як на цивільному рівні, так і військовому загалом. Не поодинокими були випадки, коли передавали неперевірену інформацію або демонстрували кадри, котрі не варто було. Окрім того, часто не усвідомлюючи, у матеріалах надавали інформацію, котрою міг або дійсно користався ворог.

Одним із завдань нашої наукової роботи було виявлення чіткого розмежування між поняттями «військовий» та «воєнний». «Першим» ідентифікують медіа, котрі регулярно висвітлюють військові питання, інформують соціум щодо функціонування оборонного комплексу. До того ж, таке ЗМІ може функціонувати як у мирний час, так і у період збройного конфлікту на території відповідної держави. Чого не можна сказати про «воєнну» журналістику, де неодмінною умовою буття є війна. Отже, ті ЗМІ, котрі спеціалізуються на військовому питанні, діють на території нашої держави з початкового етапу агресії (анексії Криму), можна називати воєнними.

Тако у фокусі нашої уваги був той факт, що на методи і форму висвітлення процесу війни впливає фактор технічного обладнання, котре сприяє у роботі журналіста. Зокрема, нами виокремлено, що етап збройного конфлікту, котрий почався з 24.02.2022 року називають «війною у прямому ефірі (он-лайн)», адже засоби, котрі сьогодні може собі дозволити журналіст, забезпечують такі трансляції, котрі до цього важко уявити: обстріл наживо, демонстрація атак ворожих позицій, «прильоти» по об'єктам, позиціям та інше.

У першому розділі ми приділили увагу моментам правил поведінки журналіста, котрий безпосередньо перебуває у гарячих точках. Виявлені чіткі обмеження, які спеціалісту варто дотримуватися: носити спецобладнання, мати

чітку ідентифікацію «Преса», не брати до рук зброї, не подавати інформацію, котра піде на користь ворогу.

Окремо нами було наведено перелік порад, котрих має дотримуватися медіафахівець, щоб уникнути психологічних проблем:

- а) дотримуватися сформованого плану;
- б) тримати чітку дистанцію з військовими;
- в) здоровий сон, якісне харчування та інше.

Другий розділ нашого дослідження присвячений аналізу серії інтерв'ю для радіо «Universe» (рубрики «Неумовно»), з військовослужбовцями та парамедикинею, які боронять державу від агресора на фронті. Перше інтерв'ю було нами записано з Дмитром Корбаном, бійцем 3 окремої штурмової бригади, одним із організаторів об'єднання «Національні дружини». Випуск був записаний дистанційно, обговорили аспекти буття воєнного: націоналістична підготовка у сучасному вітчизняному суспільстві, як герой потрапив на фронт, про полон, обмін та втрачених назавжди побратимів та інші теми.

Наступним героєм нашої аудіальної бесіди був доброволець окремого штурмового батальйону «Айдар» з позивним Осман, снайпер. Співбесідник поділився своїми думками стосовно того як зустрів війну, необхідні якості для снайпера, ставлення до «диванних авторитетів».

І останній випуск був записаний з Оленою: військовим парамедиком, інспекторка патронатної служби полку «Азов». У ході відповідної бесіди ми обговорили руйнування гендерних стереотипів у лавах збройних сил, ефективність жінок на війні та забезпечення відповідних потреб на «передовій»; їх відчуття від побаченого, пережитого на фронті.

Відзначаючи матеріали, які були створені в період чотирьох років навчання, відзначимо, що основна їх кількість була розміщена на сторінках медіа Запорізького національного університету (радіо «Universe», сайт ЗНУ). Основний тематичний напрям створеного контенту – культурне життя, певні аспекти соціального побуту людей (чим займатися у період блекауту, роздуми про часи після Перемоги та ін.), про тварин. Загальна кількість матеріалів – 12.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Горбатенко В. Гібридна війна. URL: https://vue.gov.ua/Гібридна_війна (дата звернення 13.01.2023).
3. Горбулін В., Власюк О., Кононенко С. Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна. Київ : НІСД, 2015. 132 с.
4. Горевалов С. Друковані органи Збройних сил незалежної України. URL: http://franko.lviv.ua/faculty/jur/.../PART-5_16.htm (дата звернення:25.12.2022).
5. Гоян О. Основи радіожурналістики і радіо менеджменту. Київ : Веселка, 2004. 245 с.
6. Гривинський Р. Необхідимо підвищати рівень професійних вимог до кореспондентів, які працюють в зоні АТО. URL: <https://cutt.ly/E3Iq2c8> (дата звернення: 29.12.2022).
7. Жарков Я., Компанцева Л., Остроухов В. Та ін. Історія інформаційно-психологічного протистояння. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.
8. Капаріні М., Ульїх Д. Мас-медіа, сектор безпеки та влада. Роль новинних ЗМІ у контролі та підзвітності сектору безпеки : навч. посібник. Київ : Б.і., 2005. 262 с.
9. Костюк Ю. Військове та воєнне радіомовлення України. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019 № 1 (37). С, 17-26.
10. Миронченко В. Основи радіомовлення. Київ : ІЗМН, 1996. 440 с.
11. Навіть за одного жителя Донбасу варто боротися. Як працює військове радіо та талібачення України. URL: <https://mediananny.com/reportazhi/2328604> (дата звернення: 27.01.2023).
12. Орлова Д. Висвітлення конфлікту на Сході в українських медіа. Спеціальний звіт. Київ : ГО «Детектор медіа». 19 с.

13. Романюк О. Професія для сміливих. URL: <https://cutt.ly/I3IqGyH> (дата звернення 27.12.2022).
14. Стебліна Н. Висвітлення війни у цифрову добу, або мережеві медіа як ілюзія вільної суспільної дискусії. URL: <https://cutt.ly/S3IqOnJ> (дата звернення 07.01.2023).
15. Чернецька С. ЗМІ і війна: особливості поширення інформації та фото під час воєнного стану. URL: <https://cutt.ly/B3IqWIs> (дата звернення 16.01.2023).
16. Шаповал Ю. Як писати про війну? Замість рецензії на одну публікацію. UR: <https://cutt.ly/03IqIRn> (дата звернення 16.01.2023).
17. Шевченко О. Цифрове поле бою: як інтернет змінив війну. URL: <https://cutt.ly/D3IqdNg> (дата звернення 19.01.2023).
18. De Witte M. News about the conflict in Ukraine has been different – Stanford scholar and former war journalist discusses why. URL: <https://cutt.ly/33IqiHK> (дата звернення 26.11.2022).
19. Eilders Chr. Media under fire: Fact and fiction in conditions of war. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/a21917.pdf> (дата звернення: 16.01.2023).
20. First response radio. URL: <https://www.firstresponseradio.org> (дата звернення: 21.01.2023).
21. Gilboa E. Media and Conflict: Framing Issues, Making Policy, Shaping Opinion, Transnational, Ardsley New York, 2002.
22. Knightley P. The First Casualty – The War Correspondent as Hero & Myth-Maker from the Crimea to Iraq, Johns Hopkins, Baltimore, 2004.
23. Manenti M. Making sense of Western media’s coverage of the Ukraine war. URL: <https://cutt.ly/M3IqwQH> (дата звернення 19.01.2023).
24. Mercier A. War and media: Constancy and convulsion. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/a21918.pdf> (дата звернення: 16.12.2022).
25. New record number of journalists jailed worldwide. URL: <https://cutt.ly/53U63qK> (дата звернення 14.01.2023).
26. Schmicle Sh. Reporting war. URL: <https://cutt.ly/m3U6VcD> (дата звернення: 26.12.2022).

ДОДАТОК А

СПИСОК МАТЕРІАЛІВ ПОРТФОЛІО

Інтернет-матеріали:

1. Літо для студента - можливість відпочити, повчитися чи заробити. URL : <https://cutt.us/x4Zqa>.
2. На біологічному факультеті ЗНУ тривають навчальні практики. URL : <https://cutt.us/HDdnm>.
3. Представники ЗНУ взяли участь у вебінарі «Можливості мобільності Програми “Еразмус+”». URL : <https://cutt.us/Vtzvv>.
4. Пісні вільної країни. Топ-10 пісень, що стали популярними під час війни. URL : <https://cutt.us/mlWOX>.
5. Що я зроблю одразу після перемоги України. URL : <https://cutt.us/Wi5Wh>.
6. Книги, які варто прочитати. URL: <https://cutt.us/PcEic>.
7. Безпритульні тварини – проблема всіх і кожного. URL: <http://surl.li/ieyso>.
8. Фільми війни: українські фільми, які вийдуть в найближчий час. URL: <http://surl.li/ieysx>.
9. Як студенти ЗНУ проводять час без світла? URL : <http://surl.li/ieytl>.

Радіометріали:

1. Інтерв'ю з добровольцем окремого штурмового батальйону «Айдар» з позивним Осман. URL: <http://surl.li/ieyuz> .
2. Інтерв'ю з бійцем 3 окремої штурмової бригади Дмитром Корбаном. URL: <http://surl.li/ieywc>.
3. Інтерв'ю з інспекторкою патронатної служби полку «Азов». URL: <http://surl.li/ieywo>.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я Манько Владлена Вікторівна, студентка 4 курсу, форми навчання денної, факультету журналістики, спеціальність «Журналістика», адреса електронної пошти manko.apps@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Висвітлення російсько-української війни на радіо» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ Манько В. В.

Дата _____ Підпис _____ Усманова О. В.

ABSTARCT

The Bachelors's paper is dedicated to the analysis of journalist's (radio) behaviour during the war: rules, rights and restrictions.

The object of the scientific work is to study the broadcasters who cover war-related topics on air.

The subject of the study is the rights and requirements that a journalist must adhere to when covering military events.

The main aim of our research was creating a cycle of radio broadcasts that helped us to understand being and conditions of life at the front border, explained which rules should support the professional during «hot times». It determined the accomplishment of such objectives as:

- 1) to analyze the scientific approach to the terms "military" and "war";
- 2) to study the historical facts of the activities of a media worker in the hot times of wars;
- 3) to identify the restrictions, requirements and rules that a journalist should follow in the process of covering military topics;
- 4) to present own creative work of journalistic materials: a series of radio interviews with the military, who are defending our country from the aggressor's actions.

The scientific novelty of the presented research consists in the study of new era in weapon conflict, such as «online war», mental media expert's support, rules and restriction, which journalist use to keep in current russian-ukrainian war:

- a) give only truthful information;
- b) do not help the enemy by posting the secret data information;
- c) be attentive to mental aspects of job.

Key-words: military, war, paramedic, victory, radio.